KAI MIESTO AKMENYS PRABYLA

2018 m. birželio 8 d. Nr. 12

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Jie garsina Ukmergės kraštą

Sukanka 55 metai, kai Komijos ATSR, Intoje, 1963 m. birželio 5 d. gimė Kęstutis Staliūnas (slapyvardis Plankas), profesorius, habilituotas fizinių mokslų daktaras, fizikas. Gyveno Ukmergės rajone, Liaušių kaime, baigė Želvos vidurinę mokyklą.

***

Sukanka 40 metų, kai Ukmergėje 1978 m. birželio 10 d. gimė Rima Vadapalaitė-Valentienė, krepšininkė.

***

Sukanka 125 metai, kai Ukmergės rajone, Pamūšio kaime, 1893 m. birželio 13 d. gimė Juozas Dalinkevičius, geologijos pradininkas, geologijos ir mineralogijos mokslų habilituotas daktaras, žemėlapių sudarytojas. Mirė 1980 m. vasario 26 d. Kaune, palaidotas Pamūšio kaimo kapinėse.

***

Sukanka 80 metų, kai Ukmergėje 1938 m. birželio 16 d. gimė Valerijus Keras, technologijos mokslų daktaras, socialinių mokslų daktaras.

***

Sukanka 40 metų, kai Ukmergės rajone 1978 m. birželio 18 d. gimė Daiva Aliūkaitė, humanitarinių mokslų daktarė, docentė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto prodekanė.

Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Ukmergės gatvėse išlikusi praeities didybė

Privačių kolekcijų eksponatuose atsispindi senoji Ukmergė.

Tarpukariu Ukmergė buvo vienas didžiausių šalies miestų. Apie Ukmergę – vieną iš septynių šalies miestų, iki šių laikų išsaugojusių senamiestį ir garsėjantį vaizdingomis apylinkėmis, yra išlikę daug pasakojimų, istorijų ir legendų.

Prieš II pasaulinį karą miestas buvo apskrities centras. Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai, taip pat ir Ukmergė tuomet turėjo atskirų apskričių statusą. Ukmergei 1935 metais buvo patvirtintos I eilės miesto teisės ir ji tapo pirmaeiliu Lietuvos miestu.

Kraštotyros muziejaus darbuotojas Raimondas Ramanauskas sako, kad prieš karą Ukmergė buvo penktas pagal dydį Lietuvos miestas. Tiesa, dėl teisės tokiu būti jis varžėsi su Marijampole. Kelis kartus miestų pozicijos keitėsi – tai vienas, tai kitas tapdavo penktuoju.

1939 metų duomenimis, Ukmergėje gyveno 24 tūkst. gyventojų. Tiesa, čia, ko gero, pateikti visos apskrities skaičiai. Kitas informacijos šaltinis skelbia, kad mieste tuomet gyveno apie 12–13 tūkst. ukmergiškių.

Ukmergė – senas, įdomus ir reikšmingas Lietuvos miestas, išsidėstęs vaizdingoje vietoje – pro jį teka Šventoji, miesto centre į ją įteka Ukmergėlė.

Viename upės krante stūkso piliakalnis, o kitame – pats miestas, tiksliau, svarbiausioji jo dalis senamiestis, pripažintas urbanistikos paminklu.

Tarpukario Ukmergė buvo sparčiai į priekį žengiantis miestas. Atkūrus Lietuvos valstybę jis plėtėsi, augo, atsirado daugybė dirbtuvių, įmonių. Kaip teigiama istorikės Jūratės Šakienės parengtoje medžiagoje, dirbtuvių skaičius viršijo keturias dešimtis.

Ukmergėje buvo alaus, batų, pakinktų, diržų, limonado, muilo, karstų, saldainių, odų, kvepalų ir kitokių dirbtuvių. Tuo metu veikė 74 didesnės parduotuvės, buvo plytinė, pieninė, vandens ir garo malūnai. Ukmergėje garsėjo vokiečio Lemano koklių fabrikas.

Nepriklausomybės metais miestas vis gražėjo. 1929 metais Kauno gatvėje buvo pastatyta autobusų stotis, kuri 1938 metais perkelta į Vienuolyno gatvę. Ten stotis išstovėjo daugiau kaip 50 metų, paskui buvo iškelta į naują pastatą Vytauto gatvės gale.

1931 metais buvo grindžiamos Ramygalos, Antakalnio, Naujoji gatvės, arklių turgavietė, pradėti tiesti vandentiekio ir kanalizacijos lauko tinklai, vėliau pradėta miesto stadiono statyba, įrengta prieplauka valtims ir jachtoms. Pašilės miške tvarkomame Pivonijos kurorte pastatytas nemažas kurhauzas, turėjęs telefoną, radiją, skaityklą. 1936 metais nutiestas gelžbetoninis tiltas per Šventosios upę, po metų Ukmergėje pabaigta statyti turgaus halė.

Tarpukaris – Ukmergės plėtros metas. Miestas labiausiai plėtėsi Kauno linkme. 1939 metais Prezidento Antano Smetonos iniciatyva buvo pastatyta pradinė mokykla, viena didžiausių ir moderniausių to meto mokyklų Lietuvoje. Dabartame pastate įsikūrusi Jono Basanavičiaus gimnazija.

Dar viena gimnazija, pavadinta Antano Smetonos vardu, įsikūrusi 1938 metais statytame name.

Dar labiau suklestėti ir išsiplėsti, kaip ir visai Lietuvai, Ukmergei sutrukdė okupacija. Prasidėjo trėmimai, mobilizacijos, genocidas ir visiškai pasikeitė miesto veidas – gyventojų labai sumažėjo.

Laimė, pats miestas labai stipriai nenukentėjo, išliko dauguma senųjų pastatų, senamiestis išsaugojo savo gatves, pastatus. Praūžus karui bei sudėtingiems pokario laikams, Ukmergė vėl kėlėsi naujam gyvenimui.

Ji tapo rajono centru, mieste atsirado linų fabrikas, mašinų gamykla, baldų, „Lelijos“ siuvimo, P. Eidukevičiaus odos ir avalynės fabrikai ir kitos įmonės. Kadaise Ukmergė pirmoji iš šalies rajonų išgarsėjo plačiaekraniu, tais laikais moderniu, kino teatru „Draugystė“, jis buvo pastatytas1959 metais.

Nukelta į 8 p.

Apdovanotas proginiu medaliu

R. P. Šaulys (kairėje) su svečiu iš Prancūzijos D. Muchmadu ir žurnalistu E. Šiugžda.

Kauno karininkų ramovėje vyko tarptautinis Lietuvos ir Ukrainos renginys, skirtas Ukrainos nacionalinio didvyrio Eugenijaus Konovaleco atminimui. Nuo jo nužudymo 1938-ųjų gegužės 23-iąją suėjo 80 metų.

Eugenijus Konovalecas – tautinio ukrainiečių judėjimo įkūrėjas, Ukrainos nacionalistų organizacijos steigėjas.

Josifo Stalino įsakymu jis nužudytas 1938 m. Olandijoje. Sovietų saugumiečiai susekė jį vienoje Roterdamo kavinių.

Dovanų vyrui buvo įteikta saldainių dėžutė su joje įmontuotu sprogstamu įtaisu.

Tautinio ukrainiečių judėjimo įkūrėjo žūties metinių proga vykusio renginio metu ukmergiškis Romas Petras Šaulys buvo apdovanotas proginiu E. Konovaleco atminimui sukurtu medaliu.

UŽ inf.

Prisiminimais dalijosi tremtiniai

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Ukmergės filialas surengė prieš 70 metų vykusių trėmimų minėjimą.

Renginyje dalyvavo daug garbių svečių, kitų sąjungos narių iš Kauno, Anykščių, Ukmergės. Tarp jų – savaitraščio „Tremtinys“ korespondentė Dalia Poškienė, buvusi Seimo narė Vincė Vaidevutė Margevičienė.

Išsamių faktų apie trėmimus pateikė muziejininkas Raimondas Ramanauskas. Kazimieras Arlauskas iš Vidiškių parodė filmuotą medžiagą iš jo šeimos tremties vietų. Danė Darulienė pasakojo apie savo vaikystės, prabėgusios tremtyje, išgyvenimus. Mintimis ir prisiminimais dalijosi 1948 m. tremtiniai.

II laipsnio žymeniu „Už nuopelnus Lietuvai“ buvo apdovanoti tremtiniai Donata Šeikienė ir Antanas Mažeika.

Nukelta į 8 p.

Apskritis 1819 m.

„Kelionė per dalį Ukmergės apskrities 1819 metų liepos ir rugpjūčio mėnesiais. Važiuojame per derlingas Ukmergės žemes. Ta Lietuvos apskritis maisto atžvilgiu gali lygintis su derlingiausiais šiaurės kraštais. Daugiausia yra molžemis, per daugelį amžių persunktas mėšlu.

Linai – pagrindinis žemės ūkio produktas ir pelno šaltinis, jie parduodami Rygoje ir yra svarbiausias prekybos objektas. Žinomi užsienyje Rokiškio linų vardu kaip geresnės kokybės už kitus.

Miškų nelabai daug, pastatai menki, bažnyčios aptriušusios. Klebonai galėtų jas pataisyti, tačiau tuo privalo rūpintis žemvaldžiai, todėl pirmieji dėl delikatumo nenori kištis į svetimus reiklaus. Čia yra patogu statyti mūrinius pastatus, nes lengva pristatyti molio ir kalkių. Pelninga yra statyti smukles.

Nukelta į 8 p.

Ukmergės gatvėse išlikusi praeities didybė

Atkelta iš 7 p.

Ukmergės vardą viduramžiais išgarsino mūšis, vykęs 1435 metų rugsėjo 1 dieną tarp dviejų Lietuvos kunigaikščių – Žygimanto ir Švitrigailos – dabartinio Pabaisko miestelio apylinkėse.

Šiame mūšyje buvo suduotas mirtinas smūgis Livonijos ordinui, po jo ordinas nustojo egzistuoti kaip rimta karinė jėga. Dar vienas didelis mūšis vyko 1812 metų birželio 28 dieną prie Deltuvos, jame kovėsi rusų ir prancūzų armijų daliniai.

Po 1795 metų Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo Ukmergė buvo atsidūrusi carinės Rusijos sudėtyje kaip apskrities miestas. 1842 metais Ukmergė buvo priskirta Kauno gubernijai, o 1847-aisiais gavo apskrities miesto teises.

Pirmosios gyvenvietės Ukmergės apylinkėse ėmė kurtis dar akmens amžiuje, o rašytiniuose šaltiniuose Ukmergė pirmą kartą paminėta 1225 m., kunigaikščiui Dausprungui pastačius medinę pilį Šventosios upės ir Ukmergėlės upelio slėnyje. Pilies papėdėje kryžiavosi keliai Vilnius–Ryga ir Kaunas–Anykščiai, kurie ir paskatino susiformuoti radialinį miesto planą.

XV a. Ukmergei suteiktos Magdeburgo teisės. Į šiaurės vakarus nuo medinės pilies pastatyta mūrinė, šalia jos susiformuoja turgaus aikštė. Miesto centras persikelia į šiaurės pusę, kartu „pasislenka“ ir kelias Kaunas–Anykščiai. Turgaus aikštė – stačiakampio formos, miesto gatvės driekėsi ne į jos kampus, bet į šonus. Minėtos gatvių trasos ir turgaus aikštė Ukmergės plane dominuoja iki šiol.

Iki XVI a. aikštės apylinkės ir rytinis Vilkmergėlės krantas buvo tankiausiai gyvenamos teritorijos. Pietinė Šventosios pusė beveik neapgyvendinta. Miestiečių pastatai mediniai vienaaukščiai.

XVII–XVIII a. miestą nuolat siaubė gaisrai, buvo sugriauta mūrinė pilis. Vis dėlto vakarinėje turgaus aikštės dalyje XVIII a. vid. pastatoma Pijorų bažnyčia (dab. Švč. Trejybės bažnyčia), Ramygalos gatvėje – sinagoga (dabar ten veikia vaikų sporto mokykla).

Mieste daugėja klasicistinių pastatų, tokiu stiliumi perstatoma ir bažnyčia Ukmergėlės pakrantėje. Miestas daugiausia plėtėsi į šiaurę ir rytus, nes vakarų pusėje trukdė pijorų valdos ir seniūno dvaro sodyba, o pietuose geografinės sąlygos – Pilies kalno skardis. Nekompaktiškas vakarinės dalies užstatymas neleido iki galo susiformuoti aikštei.

XIX a. pr. parengta įvairių miesto pertvarkymo projektų, kuriuose dominavo stačiakampis miesto gatvių tinklas. Šiuose planuose nebuvo atsižvelgta į esamą gamtinę situaciją, susiformavusį miesto gatvių tinklą, užstatymą, todėl jie nebuvo įgyvendinti ir miestas toliau plėtėsi spontaniškai. Miesto siluetą formavo ne pastatai dominantės, o piliakalnis ir Pilies kalnas.

XX a. pradžioje miestui sparčiai vystantis, daugiausia dėl intensyvios prekybos, pastatyti mūriniai pastatai iki šiol sudaro Ukmergės senamiesčio branduolį.

Parengė Ala Bušinskienė

Viešėjo profesorius Liudas Mažylis

Profesorius Liudas Mažylis pasakojo su Ukmerge turintis tam tikrų sąsajų.

Daiva ZIMBLIENĖ
Savivaldybės atstovė spaudai

Ukmergėje lankėsi Berlyno valstybiniame archyve Vasario 16-osios, Lietuvos valstybės atkūrimo, Akto originalą atradęs Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Liudas Mažylis.

Jis susitiko su Antano Smetonos gimnazijos ir „Šilo“ pagrindinės mokyklos moksleiviais ir mokytojais, bendravo su rajono savivaldybės Švietimo ir sporto skyriaus darbuotojais bei pietavo su meru Rolandu Janicku.

L. Mažylis prisipažino, jog su Ukmerge turįs tam tikrų sąsajų. Jo senelis Pranas Mažylis (1885–1966) – garsus Lietuvos gydytojas akušeris ir ginekologas – už revoliucinę veiklą (apie 1905–1907 m.) buvo kalintas Ukmergėje, o tetos vyras Petras Naidionovas (Rasteika) (1887–1940) vadovavo Ukmergės paštui (apie 1930 m.).

„Aš pats Ukmergėje kažkada su draugais stovyklavau, plaukėme baidarėmis Siesarties upe. Dažnai pro Ukmergę pravažiuoju keliaudamas į Ignaliną“, – sakė profesorius.

Trumpai papasakojęs apie Lietuvos Nepriklausomybės Akto originalo paieškų pradžią, apie aiškų žinojimą, kad šio Lietuvai svarbaus dokumento saugojimo vieta yra susijusi su vokiškąja kryptimi, Lietuvos Šerloku Holmsu tituluojamas profesorius sulaukė jam netikėto savivaldybės mero R. Janicko prašymo – surasti istorinę medžiagą apie Ukmergėje stovėjusią pilį.

„Jūsų prašymas labai realus ir „užkabinantis“. Teks jį rimtai apsvarstyti, įsirašau tai į visų iki šiol gautų prašymų sąrašą ir pasižymiu jį numeriu 16. Šalia iškart pažymiu ir 17-ąjį punktą – laikas išreitinguoti visus turimus prašymus“, – išsitraukęs savo darbo užrašų knygelę, prie pietų stalo kalbėjo L. Mažylis.

Pasak jo, žmonės jo jau yra paprašę surasti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto karūną, palaikus ir karstą, perlų vėrinius, kuriais puošėsi LDK kunigaikščio Žygimanto Augusto žmona Barbora Radvilaitė, Napoleono ir jo armijos 1812 metais, per atsitraukimą Lietuvoje, kažkur užkastą didelį ir vertingą lobį, garsųjį Gintaro kambarį, pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo kapą ir jo palaikus, 1919 metais JAV lietuvių surinktus daugiau nei milijoną parašų po reikalavimu, kad JAV oficialiai pripažintų Lietuvą nepriklausoma valstybe, Kauno inteligentų pasirašytą memorandumą prieš masines žydų žudynes Kauno fortuose, Ukrainos Rados dokumentus – vadinamąjį „buntorių paktą“.

Taip pat – išsiaiškinti, kieno kapus slepia Nidos smėlynai, įminti lietuvių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žūties priežastis. „Ukmergėje stovėjusi pilis – istorikų neištyrinėtas objektas. Reikėtų padirbėti Vokietijos, Švedijos, Lenkijos valstybiniuose archyvuose, pabendrauti su istorijos eruditais. Svarbiausia – rasti žmogų, kuris tuo nuoširdžiai domėtųsi ir norėtų surasti. Iš savo patirties galiu pasakyti, kad pirmiausia reikia save nuteikti, kad tai, ko ieškai, tikrai yra. Važiuoji tam, kad surastum. Turi būti motyvacija“, – kalbėjo L. Mažylis.

Lietuvai

Emilija Svilainytė-Vaitkevičienė

Kažin ar yra Tavo žemėje pėda,
Kurios nemynė priešų kojos?
Tu kantriai iškentėjai net tada,
Kada kariai parklupę po kovų raudojo.

Ne kartą didvyrių buvai tu prikelta,
Aukštai aukštai Trispalvę kėlei.
Bet priešai, nors ir nugalėti buvo,
Su pralaimėjimais sutikti negalėjo.

Stovėjai užsigaubusi juoda skara,
Kada lietuviška kalba kalbėti draudė.
Tada drąsiųjų knygnešių kryžiavosi keliai
Slapta gabenant mūs lietuviškąją spaudą.

Ašarom riedant lydėjai ešelonus traukinių,
Vežančių tautos vaikus nežinomybėn.
Tylėdama, kentėdama kaupei jėgas,
Kad kada nors atgautum nepriklausomybę.

Senųjų karžygių pėdom sekė nauja karta.
Viltis ruseno širdyje kiekvieno –
Tėvynei laisvę iškovoti,
Kad žemėj Lietuvos priešo nelikt nė vieno.

Ilgai laukta atėjo pergalės diena:
Lietuviška Trispalvė kalne suplevėsavo.
Lietuvos šimtmetį sutinkam būdami laisvi,
Tad gerbkim, saugokim, mylėkime Tėvynę savo.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Apskritis 1819 m.

Atkelta iš 7 p.

Daug raguočių, puikūs arkliai, tačiau prasti vežimai. Važinėjama nedengtose bričkose su skėčiais rankose. Pagrindinė upė, vadinama Šventąja, kerta visą apskritį ir įteka į Nerį. Tas pavadinimas duotas todėl, kad joje nuskendo kunigas, važiavęs pas ligonį su Šv. Sakramentu.

Valstiečiai yra augaloti, linksmi ir blaivūs, truputį išgeria užbaigdami užsitęsusias kalbas, dažnai keliese pasidalija viena taurele. Tai tamsūs lietuviai, paprastai nemokantys nė žodžio lenkiškai. Čia matyti labai daug raupuotų; kaimo moterys negražios ir nelabai tvarkingos, ant galvų nešioja nuometus, per šventes pasirodo su austos drobės apsiaustais. Ponai su baudžiauninkais elgiasi gana švelniai. Žydai kvailoki ir neturi jiems įprasto suktumo, jų būklė gana varginga.

Dvarininkai malonūs ir paprasti. Jų nelaimė yra nesibaigiantys kivirčai dėl [dvarų] sienų, besiginčydami sugadina vieni kitiems javus, atima šieną ir t. t. To priežastis yra sienų dokumentų netikslumas, kartais gana juokingas. Tarp kitko, man pasakojo apie taip dokumentuose aprašytą sieną: „Nuo kreivojo gluosnio eisi į kairę iki šakotos pušies, nuo pušies – į dešinę iki perkūno suskaldyto ąžuolo, nuo ąžuolo – keliuku, kuriuo kunigas Cybulskis važiavo pas ligonį“.

Bajoriškas jaunimas yra skaitlingas, gražus, įgijęs gerų manierų, nes daugelis baigę mokslus Vilniaus universitete, išlaidus, beveik visas tarnavęs po tautinėmis vėliavomis. Dvasininkijos yra nedaug. [...]“

Iš lenkų kalbos vertė R. Ramanauskas.

Pagal „Dziennik Wilenski“, 1819 m. rugsėjis, autorius nenurodytas

Ukmergės rajono istorija – nuolat besikeičianti

Ukmergės apskričiai ir rajonui priklausančios teritorijos nuolat keitėsi. Štai keletas aktualių šios transformacijos momentų.

Prieš 60 metų, 1950 m. birželio 20 d., iš buvusios Ukmergės apskrities 27 apylinkių buvo sudarytas Ukmergės rajonas.

Iki 1953 m. rajonas priklausė Vilniaus sričiai. 1955 m. jam perduotos panaikinto Smėlių rajono 9 apylinkės.

1962 m. prie rajono prijungtas Širvintų rajonas, Anykščių rajono 3 apylinkės ir Kauno rajono 5 apylinkės, o 2 apylinkės perduotos Vilniaus rajonui ir 1 – Molėtų rajonui.

1965 m. 7 apylinkės ir Širvintos perduotos vėl sudarytam Širvintų rajonui, 2 apylinkės perduotos naujai suformuotam Jonavos rajonui, buvo pakeistos rajono ribos.

Nežymiai ribos dar pakeistos 1985 metais.

Vlado Šlaito viešojoje bibliotekoje birželio 12 dieną, antradienį, 12 valandą

PARTIZANO BALČIO DIENORAŠTIS

Vaclovo Slivinsko knygos sutiktuvės

„...pergyventų jausmų atogarsis“

Partizano Balčio dienoraštis, laiškai ir eilėraščiai

Prisiminimais dalijosi tremtiniai

Atkelta iš 7 p.

Savo eiles skaitė Zuzana Stunžėnienė, Margarita Adomavičienė. Dainavo kultūros centro mišrus choras „Tremtinys“, kuriame beliko tik 7 tremtiniai, iš jų 5 gimė tremty.

„Po liūdnų prisiminimų nuotaiką pakėlė sambūris „Bičiuliai“, savo dainomis linkėdami dar daug gražių dienų mūsų gyvenime“, – pasakojo apie renginį informavusi Tamara Reingardtienė.

Masiniai trėmimai iš Lietuvos prasidėjo 1941 m. birželį, o 1944 m. II pasaulinio karo frontui nusiritus į Vakarus jie buvo tęsiami. Viena baisiausių akcijų, kuriai buvo suteiktas kodonis pavadinimas „Vesna“, surengta 1948 m. gegužės 22–23 d. Tremtiniai buvo vežami į kelis Sibiro regionus – Krasnojarsko kraštą, Irkutsko sritį, Buriatiją.

Pasak T. Reingardtienės, išgyventi, pripras prie atšiaurių vietos sąlygų, žiemos speigų, alinančio darbo galėjo toli gražu ne visi. Iš 1948 m. ištremtų žmonių Sibire mirė daugiau nei 5 tūkstančiai, beveik tūkstantis iš jų – vaikai.